

Het Utrechts straatnamenboek

Erik Tigelaar

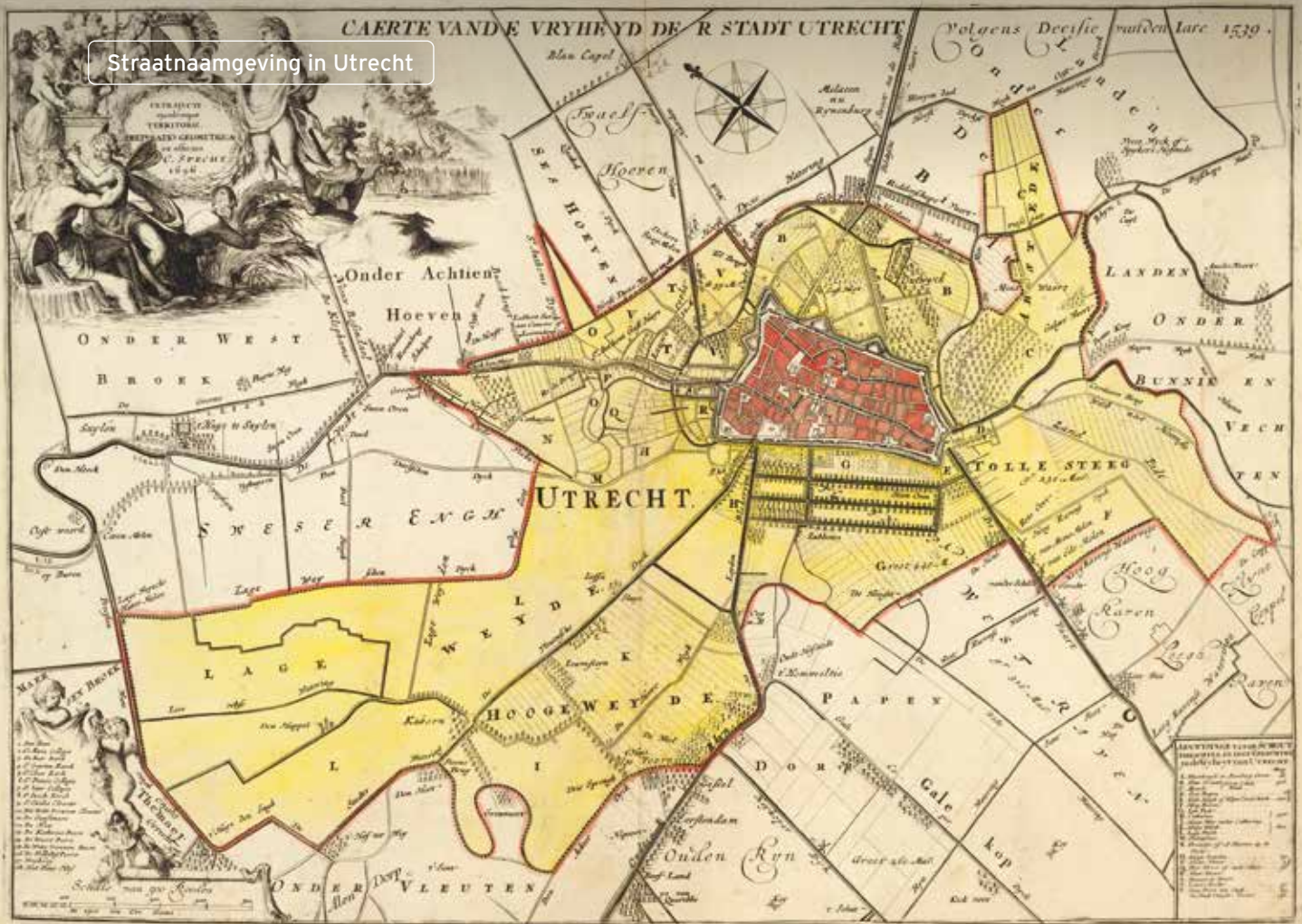
Servetstraat, gezien vanuit het westen, 1933. Rechts de Lichtegeard.

Het Utrechts straatnamenboek

Erik Tigelaar

Inhoud

Voorwoord	6
Straatnaamgeving in Utrecht	8
Leeswijzer	23
Straten en pleinen	24
Parken en plantsoenen	334
Na 1995 vervallen straatnamen in de binnenstad	342
Noten	345
Archiefbronnen	382
Illustratieverantwoording	383
Colofon	384

De stad Utrecht met daaromheen (geel ingekleurd) de stadsvrijheid, 1696.

straat of haar directe omgeving bijeen woonden. Utrechtse voorbeelden van dergelijke namen zijn: de Ganzenmarkt, de Vismarkt en de Lange Lauwerstraat, genoemd naar de leerlooiers (lauwers).³

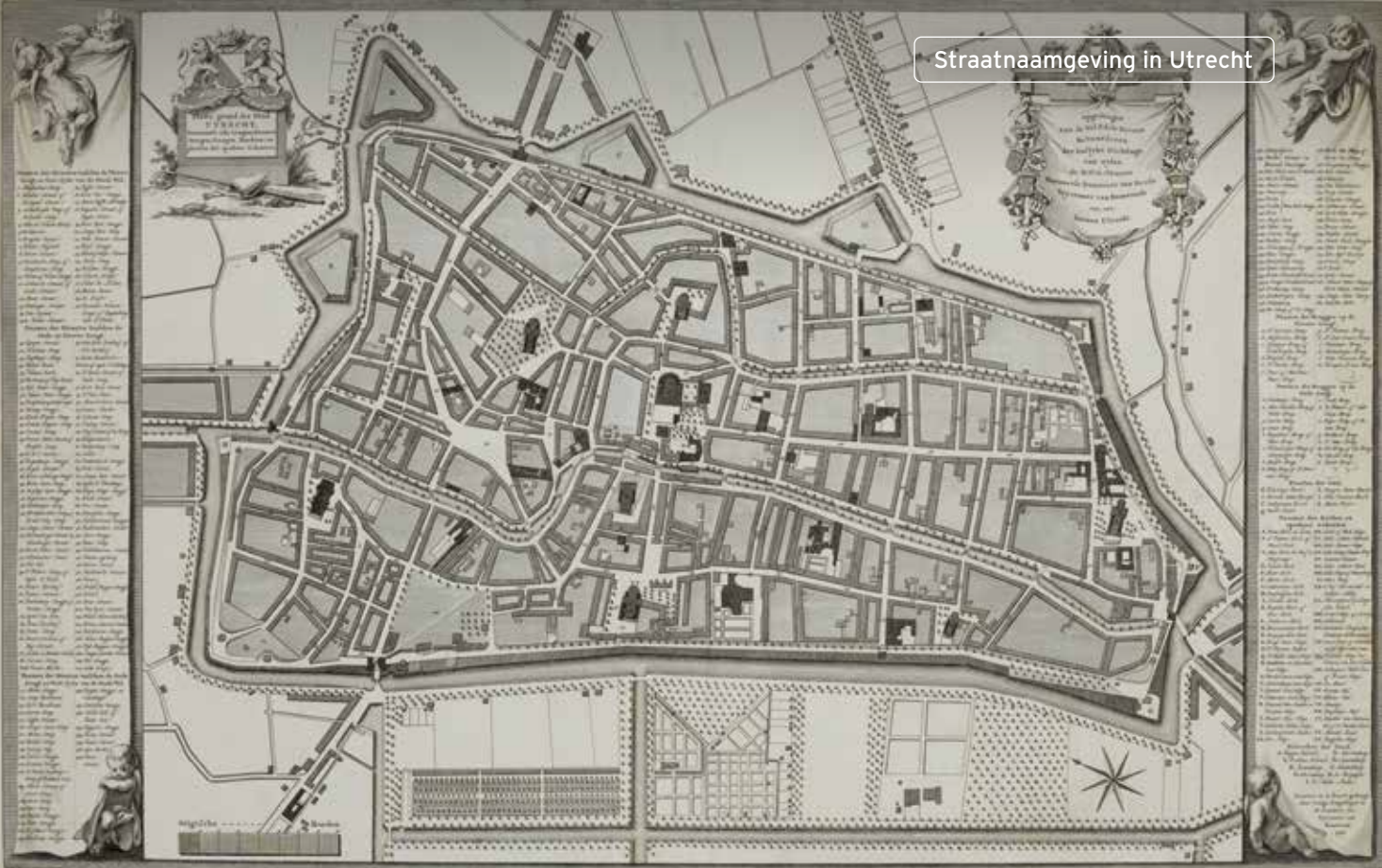
Opeenvolgende namen

Veel van deze spontaan ontstane namen werden kortere of langere tijd gebruikt en werden daarna verdrongen door nieuwe namen. De Dorstige Hartsteeg bijvoorbeeld heet in een akte uit 1412 Ghisensteghe. In 1424 draagt de straat de naam Jans Walensteghe en in een akte uit 1576 komt zij voor als 'Ghysensteech nu geheten Johans Walensteech'. In het grootste deel van de zeventiende eeuw noemt men de steeg doorgaans Hendrick de Royensteegje en in 1695 treffen we haar aan als 'Hendrick de Royensteegjen alias het Drie Dorstige Hartensteegjen'. Al snel daarna wordt de benaming Dorstige Hartsteeg de meest gebruikte naam voor de steeg. Vanaf de achttiende eeuw komt naamsvervanging minder voor. De namen worden min of meer permanent. Zo zijn de meeste van de tegenwoordige

straatnamen in de binnenstad te herkennen op de lijsten met straatnamen die zijn afgebeeld aan weerszijden van de stadsplattegrond die de leerlingen van de Fundatie van Renswoude in 1776 vervaardigden.⁴

Volksmond of stadsbestuur

Tot in de eerste helft van de negentiende eeuw waren doorgaans de om- en aanwonenden of huiseigenaren verantwoordelijk voor het geven van namen aan straten. Er is uit de middeleeuwen één voorbeeld bekend waarbij vast staat dat het anders ging. Al bij de aanleg van een nieuwe straat werd een straatnaam vastgesteld door een institutionele belegger, het kapittel van Sint-Pieter, of het stadsbestuur. In een besluit van de raad van Utrecht uit 1412 is sprake van een nieuwe door het kapittel van Sint-Pieter aan te leggen straat die 'sal heten Sinte Petersstrate'. Waarschijnlijk gaat het hier om het gedeelte van het huidige Achter St-Pieter dat ligt tussen de Keistraat en de Pausdam. Uit dit besluit blijkt helaas niet wie deze naam had bepaald, het kapittel of het stadsbestuur.⁵

Plattegrond van de stad Utrecht, 1776.

Wellicht met uitzondering van het bovengenoemde geval bemoeide het stadsbestuur van Utrecht zich lange tijd niet met straatnaamgeving. Dat veranderde tijdelijk in de zeventiende eeuw toen er op de met de reformatie vrijgekomen kloosterterreinen ruime huizen werden gebouwd en straten werden aangelegd. Ook werden bestaande straten verbreed en 'met schoone groote huysen betimmert ende verciert'. Het stadsbestuur had verfraaiing van de stad voor ogen en wilde kennelijk voorkomen dat onwelluidende straatnamen gebruikt zouden worden voor de chique woonstraten. Zo bepaalde de vroedschap op 24 september 1621 dat de nieuwe straat op het voormalige terrein van de Paulusabdij 'geen ander naem gegeven en sal mogen worden als de Corte Nyuwstraet'. Op 1 mei 1632 besloot men de verbrede Suylensteech om te dopen tot Suylenstraet. Aan beide einden van de straat werd een paal in de grond geslagen waarop de nieuwe straatnaam 'geschreven' was; de vroegste vermelding van een straatnaambord in Utrecht. → Hoewel geen naamgevingsbesluiten van de vroedschap van later datum zijn aangetroffen, kregen in de daaropvolgende decennia andere nieuwe of verbrede straten zo snel een nieuwe naam dat waarschijnlijk is dat de stad hier-

voor verantwoordelijk was. De verbrede Gortsteeg werd al in 1644 omgedoopt tot Haverstraet, terwijl zij pas in 1645 bestraat zou worden. De doodlopende 'Sack ofte Muntsteeg' werd in 1648 doorgetrokken en verbreed en kreeg in hetzelfde jaar de naam Muntstraet. Ook de Boothstraet (1659) droeg deze naam al in het jaar van aanleg. Hetzelfde gold voor de Ridderschapsstraat (1663) en de Burestraet (1664), de tegenwoordige Keistraat. Het stadsbestuur was echter niet consequent in zijn bemoeienis met de naamgeving van de nieuwe straten voor gegoede burgers, want de in 1645 aangelegde Pieterstraat bleef tot 1663 naamloos. In 'mindere' delen van de binnenstad en buiten de stadsmuren ontstonden straatnamen ook in deze periode op spontane wijze.⁶

Plan Zocher

De in 1827 aangetreden burgemeester H.M.A.J. van Asch van Wijck had grootse plannen voor uitbreiding en verfraaiing van de stad. De stadswallen zouden plaats maken voor plantsoenen, straten en gebouwen. De architect J.D. Zocher jr. maakte hiervoor in 1829 een plan. Hij ontwierp plantsoenen op de plaats van de stadswallen en handelswijken en -kaden aan de

A.B.C.-straat, gezien vanuit de Lange Nieuwstraat, ca. 1960. De straat is versierd ter gelegenheid van een straatfeest.

Straten en pleinen

Aakplein *B&W 15 december 1939*
Groot binnenvaarttuig met platte bodem.

Aalbersestraat *B&W 14 augustus 1952*
Mr. Petrus Josephus Mattheus (Piet) Aalberse (1871-1948), jurist en politicus, lid van de Tweede Kamer voor de Rooms-Katholieke Staatspartij 1903-1916 en 1925-1937, hoogleraar in de arbeidswetgeving te Delft 1916-1918, minister van Arbeid 1918-1925 en tevens van Handel en Nijverheid 1922-1925.

Aalscholverhof *B&W 26 maart 1982*
Vogel van de familie der aalscholvers.

Aardbeistraat *B&W 2 augustus 1921*
Schijnvrucht van de aardbeiplant. Op 29 december 2015 is de begrenzing van de straat opnieuw vastgesteld.

Aarhuslaan *B&W 14 juli 2008*
De Deense universiteitsstad Aarhus. De universiteit in deze stad is gesticht in 1928 en is daarmee de op één na oudste universiteit van Denemarken.

A.B.C.-straat
Deze straat is aangelegd in of kort voor 1392. Dit blijkt uit een akte van 13 februari 1392 waarbij de goudsmid Johan die Gruter verklaart van het kapittel van Oudmunster in erfpacht te hebben ontvangen 'een hofstede alzo als zi ghelegghen is in die Nywestrate, streckende van voer tot after aen der Oudellen, daer boven naestghelant is Jacob van Scalwijn ... ende beneden die straet die daer nu ghemaect is'.¹ Op de achterzijde van deze akte heeft men later aangetekend: 'Leyenborch op den hoeck van de ABC straat'.

Hierdoor staat vast dat het in deze akte om de huidige Lange Nieuwstraat en A.B.C.-straat gaat.²

Vermoedelijk is de straat later naar deze Johan die Gruter of zijn nakomelingen Grutersstege genoemd. In een akte uit 1471 is namelijk sprake van een huis 'in die Grutersstege'.³ Het is waarschijnlijk dat hiermee de huidige A.B.C.-straat bedoeld is, want zij wordt in de zestiende eeuw nog een enkele keer aangeduid als Gruytersstraat.⁴ Onder haar huidige naam komt de straat voor het eerst voor in de jaren tachtig van de vijftiende eeuw. In het buurspraakboek wordt zij in 1481 vermeld als 'die A.B. straet' en in de schutmeestersrekening over 1485/86 komt zij voor als 'die ABC straet'.⁵ Sindsdien draagt de straat deze naam.⁶

De herkomst van deze naam is nog onbekend. Mogelijk dankt de straat haar naam aan een huis met de naam 'het ABC'. Dit was althans in de zeventiende eeuw geen ongebruikelijke huisnaam.⁷

Willem van Abcoudeplein *B&W 22 september 1931*
Willem, heer van Abcoude en Duurstede (overl. 1407), stichter van het Sint-Bartholomeusgasthuis te Utrecht in 1378. Het westelijke deel van het plein ontving de naam in 1952.

Abeelstraat *B&W 19 november 1915*
Benaming van twee soorten populier: de grauwe abeel en de witte abeel.

Ds. Abernathylaan *B&W 3 april 1991*
Ralph David Abernathy (1926-1990), Amerikaanse baptistisch predikant en leider van de Amerikaanse burgerrechtenbeweging. Hij stichtte in 1957 tezamen met

Beneluxlaan B&W 17 november 1959

Benaming van het economisch samenwerkingsverband tussen België, Nederland en Luxemburg, dat na 1945 tot ontwikkeling is gekomen. Op 23 december 2013 is de naam van de parallelweg aan de noordzijde van de Beneluxlaan (die eveneens Beneluxlaan heette) gewijzigd in Europaplein.

Jara Beneshof B&W 16 juli 2002

Jára Beneš (1897-1949), Tsjechische operettecomponist.

Benschoplaan B&W 17 oktober 1958 / 4 juni 1959

Hermanus Adolphus Maria Benschop (1915-1945), Utrechtse verzetsstrijder tijdens de Tweede Wereldoorlog. Hij was aangesloten bij de Landelijke Organisatie tot hulp aan onderduikers en lid van de sabotagegroepen van de Knokploeg te Utrecht. Hij werd op 8 maart 1945 gefusilleerd op het fort De Bilt.

Bentheimerstraat B&W 17 december 2012

Schapenras. De straat ligt op het voormalige veemarkt-terrein. Voor de namen van de nieuwe straten op dit terrein is het thema 'dieren die, in zijn algemeenheid, op de veemarkt verhandeld werden' gekozen.

Berberdreef B&W 30 juli 1965

Lid van de bevolkingsgroep van de Berbers in Noord-Afrika. In 2004 is de straat verlegd vanwege de sloop van winkelcentrum Berberhof.

Loeff Berchmakerstraat B&W 22 april 1932

Deze straat bestond reeds in 1352, maar was toen waarschijnlijk nog naamloos. Als Cleyne Jacopinenstrate wordt zij vermeld in een akte uit 1375.¹ Onder haar huidige naam komt de straat voor het eerst voor in de kameraarsrekening over 1429/30. Hierin staat vermeld dat een bezoek gebracht is aan een gevangene die 'woont in Looff Berchmakersstraat'.² Tot 1451 komt de straat ook nog als Berchmakersstraat voor, maar van 1451 tot het midden van de zestiende eeuw is de straat slechts aangetroffen als Loef(f) Berchmaker(s)straat.³

Dat de straat haar naam ontleent aan een persoon genaamd Loef Berchmaker is evident, maar onzeker is welke Loef Berchmaker de straat haar naam heeft bezorgd. Er zijn twee kandidaten, die waarschijnlijk grootvader en kleinzoon waren. Van de eerste is alleen bekend dat hij in 1415 met zijn beide zonen Gheryt en Ghisebert ontburgerd werd.⁴ Van de tweede

Beneluxlaan, gezien vanuit het zuiden, ca. 1965.

is meer bekend: deze Loef(f) Berchmaker, lakenkoper van beroep, had in 1455 en 1479 zitting in de raad en overleed vermoedelijk in 1482. Waarschijnlijk woonde hij in de straat. In 1481 stelde de raad van Utrecht Loef Berchmaker namelijk aan om in tijd van nood alle bewoners van de straat op te roepen om zich gewapend te verzamelen.⁵

Het is aannemelijk dat de eerste Loef Berchmaker voor 1430 enige tijd in de straat woonde of er onroerend goed bezat en dat de straat toen naar hem Looff Berchmakersstraet werd genoemd. Na zijn vertrek of overlijden werd dit na verloop van tijd verkort tot Berchmakersstraet. Toen de tweede Loef Berchmaker zich in de straat vestigde, werd de straat opnieuw Loef(f) Berchmaker(s)straet genoemd. Na zijn overlijden bleef deze naam aan de straat verbonden.

Al in het midden van de zestiende eeuw wordt de naam soms verbasterd tot Loeffballemakersstraat en enkele decennia later komt de straat ook als Ballemaeckerstraet voor.⁶ Tegen het einde van de achttiende eeuw is deze laatste variant zelfs de meest gebruikte benaming. Vanaf 1890 noemde men

de straat doorgaans Loeffbergmakerstraat, waarna B en W in 1932 uiteindelijk de huidige spelling vaststelden om de benaming meer in overeenstemming te brengen met 'haar historische oorsprong'.⁷

Jet Berdenis van Berlekomhof *B&W 15 februari 2021*

Henriette (Jet) Berdenis van Berlekom (1920-2010), Utrechtse verzetsstrijder tijdens de Tweede Wereldoorlog. Ze werkte in het door haar vriendin Trui van Lier opgerichte Utrechtse kindertehuis Kindjeshaven. Samen met Van Lier redde Berdenis van Berlekom ongeveer 150 Joodse kinderen. In 1992 ontving ze hiervoor de Israëliëse Yad Vashem onderscheiding 'rechtvaardige onder de volkeren'.

Berekuil

Bij deze rotonde liggen de weg voor het gemotoriseerd verkeer en de fiets- en wandelpaden op een verschillend niveau. De eerste weg is enigszins verhoogd en de fiets- en wandelpaden lopen door de 'kuil' in het midden van de rotonde. Al bij de aanbesteding door Rijkswaterstaat in 1939 wordt hij in verschillende kranten aangeduid als 'de z.g. Berenkuil', zonder twijfel vanwege de gelijkenis

Berekuil, gezien vanuit het noordwesten (vanaf een flatgebouw aan de Karel Doormanlaan), 1957.

Haarlemmerhoutdreef *B&W 29 oktober 1963*

Plaats van handeling van het verhaal *Een onaan-genaam mens in de Haarlemmerhout* uit het boek *Camera Obscura* van de schrijver Nicolaas Beets.

Haarmansstraat *Raad Zuilen 29 september 1921*

Adrianus Joannes Antonius Haarmans (1855-1914), sigarensorteerder, 2e voorzitter van de R.K. Werkliedenvereniging St. Joseph te Utrecht 1911-1914. De straat is aangelegd op het bouwterrein van de Utrechtsche Bouwvereniging Prinses Juliana, een onderafdeling van St. Joseph.

Haarrijnse Rading *B&W 30 november 2004*

Deze weg loopt langs de Haarrijnseplas en markeerde op het moment van aanleg de grens tussen de kernen Utrecht en Vleuten. Een rading is een grens of grenslijn.

Haflingerstraat *B&W 17 december 2012*

Paardenras. Haflingers komen van oorsprong uit Zuid-Tirol uit het dorpje Hafling. De straat ligt op het voormalige veemarktterrein. Voor de namen van de nieuwe straten op dit terrein is het thema 'dieren die, in zijn algemeenheid, op de veemarkt verhandeld werden' gekozen.

Hageheldhof *B&W 8 maart 2001*

Vlinder uit de familie spinners.

Otto Hahnweg *B&W 18 april 1978*

Otto Hahn (1879-1968), Duitse fysicus en chemicus. Hahn was de grondlegger van de moderne kernfysica en de toepassingen van kernenergie. In 1956 had men besloten voor de straten in dit gebied namen te kiezen 'welke nauw zijn geassocieerd met het begrip energie in zijn modernste vorm, namelijk de atoomenergie'.

Haifadreef *B&W 30 juni 1967*

Havenstad in Israël. In 1980 is een deel van deze straat Tigrisdreef genoemd.

Haïtidreef *B&W 5 maart 1984*

Republiek in het Caribisch gebied, op het westelijk deel van het eiland Hispaniola.

Halmaherastraat *B&W 17 juli 1981*

Indonesisch eiland.

Frans Halsstraat *B&W 22 mei 1907*

Frans Hals (1582/1583-1666), schilder.

Hamakerlaan *B&W 4 september 1962*

Mr. Hendrik Jacobus Hamaker (1844-1911), jurist, hoogle- raar in het burgerlijk recht te Utrecht 1877-1911.

Hamburgerstraat

Het westelijke gedeelte van deze straat komt als Rodenborghersteghe al voor in een akte uit 1351.¹ Het oostelijke straatgedeelte, dat ten zuiden van de Sint-Paulusabdij in het dagelijks gerecht van deze abdij lag, wordt als Sinte Pouwelssteghe in 1358 voor het eerst vermeld.²

Beide straatnamen komen tot het einde van de veer- tiende eeuw naast elkaar voor.³ Daarna worden beide straatgedeelten gewoonlijk Rodenborghersteghe genoemd.⁴ Ongetwijfeld had het zeer oude huis Rodenburg, dat aan de Oudegracht op de noord- hoek van de straat stond, de Rodenborghersteghe haar naam bezorgd.⁵ In een transportakte uit 1533 wordt zij voor de eerste keer Rodenborgerstraet genoemd.⁶ Daarna komt de straat onder allerlei ver- basterde benamingen voor: Romborgersteech (1559), Hoomburgerstraet (1558), Homborgerstraet (1569) en Hamburgerstraet (1596).⁷

In de zeventiende eeuw en de eerste helft van de acht- tiende eeuw worden de naamsvarianten Romerburger- straet en Hamburgerstraet het meest gebruikt.⁸ Daarna wordt de straat doorgaans Hamburgerstraat genoemd.⁹

Mr. J.M.M. Hamersplantsoen *B&W 7 november 2011*

Deze weg ligt in het Mr. J.M.M. Hamersplantsoen, dat is genoemd naar mr. Jan Marie Michiel Hamers (1892-1960), burgemeester van de voormalige gemeente Jutphaas 1925-1957.

Hamarskjöldhof *B&W 15 januari 1962*

Dag Hjalmar Agne Carl Hamarskjöld (1905-1961), Zweedse diplomaat. Hij was secretaris-generaal van de Verenigde Naties 1953-1961. In 1961 werd hem postuum de Nobelprijs voor de vrede toegekend. Van 1959 tot 1962 heette deze straat Van Starckenborghlaan.

Oscar Hammersteinstraat *B&W 30 juni 2004*

Oscar Greeley Clendenning (Oscar) Hammerstein (1895-1960), Amerikaanse musicalcomponist en tekst- schrijver.

Hamsteeg

Deze steeg bestond al in 1378 en werd toen Moelensteghe genoemd.¹ Deze naam dankte zij hoogst-

Händelstraat, gezien vanuit het zuiden, ca. 1965. Rechts op de achtergrond de St.-Dominicusschool (Beethovenplein 3).

waarschijnlijk aan het huis 'den Moelen' dat in de tegenwoordige Lange Elisabethstraat op de noordoek van de steeg stond.²

Tot het begin van de zeventiende eeuw komt de steeg uitsluitend voor als Molensteeghen.³ In het begin van de zeventiende eeuw wordt zij echter vaak nader aangeduid als 't Molensteeghjen aan de Backerbrug' om haar te onderscheiden van 't Molensteeghken in de Springwegh', de huidige Andreasstraat, 't Meulensteeghien achter 't Wijstraet', de tegenwoordige Diaconessenstraat, en het Molensteeghe bij het Wittevrouwenklooster, de huidige Molenstraat.⁴

Blijkbaar was in de eerste helft van de zeventiende eeuw het pand op de noordoosthoek van de steeg, de brouwerij met woonhuis 'genaempt de Ham' beeldbepalend, want in die tijd werd de steeg steeds vaker Hamsteeghen genoemd. Onder deze nieuwe benaming komt zij voor het eerst voor in een akte uit 1626.⁵

Vanaf het midden van de zeventiende eeuw wordt Hamsteeg(je) de gangbare benaming voor de steeg. In de achttiende eeuw wordt zij vaak vermeld als 'Hamsteegje bij de Backerbrugge' ter onderscheiding

van de Hamsteegjes 'bij de Varkenmarkt', de tegenwoordige Korte Hamstraat en de in 1970 verdwenen Lange Hamstraat.⁶

Handelskamerstraat *B&W 12 november 2020*

De Coöperatiestraat en de Handelskamerstraat zijn genoemd naar de in 1914 opgerichte Coöperatieve Groothandelsvereniging De Handelskamer (ook wel HaKa genoemd). Door centrale inkoop, productie en distributie door de Haka konden arbeiders van goedkope en goede levensmiddelen worden voorzien die ze kochten bij de vele bij de coöperatie aangesloten winkels. Haka had vanaf 1934 aan de Kanaalweg te Jutphaas een productiebedrijf. Deze straat ligt in een buurt waar de straatnamen herinneren aan bedrijvigheid aan de zuidwestkant van Utrecht.

Händelstraat *B&W 16 januari 1923*

Georg Friedrich Händel (1685-1759), Engels-Duitse componist, organist en dirigent. Het gedeelte van de Händelstraat dat ligt tussen het Beethovenplein en de Everard Meijsterlaan ontving deze naam in 1937.

Leidsekade B&W 15 augustus 1889

Deze kade bestaat uit twee delen die niet op elkaar aansluiten, maar die oorspronkelijk wel beide langs de Leidsche Rijn lagen. Aan deze ligging dankt de kade zijn naam. Het deel dat ten oosten van de Damstraat ligt, ontving de naam in 1889. Het kadegedeelte tussen de Jan Pieterszoon Coenstraat en de Billitonkade kreeg de naam op 29 april 1898. Toen werd ook bepaald dat de nog aan te leggen kade tussen dit kadegedeelte en het in 1889 aangelegde deel dezelfde naam zou krijgen. Dit tussenliggende deel is echter niet gerealiseerd.

Leidseveer B&W 5 februari 1948

Het middengedeelte van het Leidseveer is het enige restant van de middeleeuwse hoofdstraat van de voorstad Buiten Catharijne die buiten de stadsmuren bij de Catharijnepoort lag en een eigen gerecht vormde. Deze straat liep vanaf de huidige Catharijnesingel ter hoogte van de Vredenburgbrug in westelijke richting tot aan het meest noordelijke punt van de tegenwoordige Lange Hagelstraat (naast de Daalsetunnel), waar zij aansloot op de weg naar Vleuten. Als 'den Steenweghe' komt deze straat al

voor in een akte uit 1375. Uit deze naam is af te leiden dat zij toen al geplaveid was. Ook in de vijftiende eeuw wordt de straat aangeduid als 'den Steenwech', waarbij steevast werd vermeld dat zij 'buten Sinte Katherijnenpoirt' lag. Vervolgens komt de straat in de zeventiende eeuw afwisselend voor als 'Steenstraet buyten de Catharijnenpoort' en als 'Straet van buyten de Catarijnen'. In de achttiende eeuw en in de eerste decennia van de negentiende eeuw wordt zij doorgaans eenvoudig 'de Straat' genoemd.¹

Rond 1840 nam de straat de naam Vleutenscheweg over van de weg waar ze aan de westzijde op aansloot. De eerste vermelding dateert uit 1842. Een jaar later werd de straat doorsneden door de spoorlijn Amsterdam-Arnhem en kwam er een overweg. Vanwege de verhoging van de spoorwegen in Utrecht werd deze in 1937 gesloten, zodat de Vleutenseweg aan beide zijden van het spoor dood liep. Het verkeer kon vanaf 1940 gebruik maken van de zuidelijker gelegen tunnel, de tegenwoordige Leidseveertunnel.²

Inmiddels was de directe omgeving van het ten oosten van de spoorlijn gelegen deel van de Vleutenseweg ingrijpend gewijzigd. In de jaren 1926-1927 was de

De binnenhaven waar de trekschuiten van het Leidse Veer afvoeren en aankwamen, ca. 1915. Op de achtergrond de Vleutenseweg en geheel rechts de Catharijnesingel.

binnenhaven gedempt die zich aan het oostelijke uiteinde van de straat bevond. Deze in 1664 aangelegde haven was tot het eind van de negentiende eeuw de plaats van afvaart en aankomst van het Leidse Veer, de trekschuitdienst tussen Utrecht en Leiden. Tussen 1927 en 1940 werd de bebouwing aan de zuidzijde van dit deel van de straat in fasen afgebroken. In 1940 werd zij verbreed en werd de westelijke straat helft in zuidelijke richting verlegd, waardoor deze toegang gaf tot de in dat jaar geopende tunnel. De resterende open ruimte werd in gebruik genomen als parkeerterrein.³ In 1948 constateerde men dat door alle wijzigingen dit deel van de Vleutenseweg het karakter van weg verloren had en dat het daarom van een andere naam voorzien diende te worden. De gemeentearchivaris adviseerde het straatgedeelte Leidse Veer te noemen. B en W besloten op 5 februari 1948 conform dit advies, maar stelden als schrijfwijze Leidseveer vast. De open ruimte ten zuiden van het Leidseveer kreeg in 1973 de naam Smakkelaarsveld.⁴

Leidseveertunnel *B&W 28 november 1953*

De Leidseveertunnel dankt zijn naam aan het feit dat hij ten tijde van de naamgeving het Leidseveer verbond met de Kanaalstraat. De westelijke toegangsweg tot de tunnel, die in het verlengde van de Kanaalstraat lag, werd toen eveneens Kanaalstraat genoemd. Bij de aanleg van het Westplein in 1968 verdween echter een deel van Kanaalstraat, waardoor dit nieuwe straatgedeelte bij de Leidseveertunnel er niet meer op aansloot. Vervolgens is de naam van dit stuk Kanaalstraat in 1970 gewijzigd in Leidseveertunnel.

Leidseweg

In 1663 kwamen de steden Utrecht, Woerden en Leiden overeen om 'tot gerieff van hare respectieve steden ende andere reysende luyden te maken een zand ofte jaaghpad doorgaans langs ende op de kant van den Ouden Rhijn, beginnende van de stad Utrecht aan de Catharijnenpoort ende van daar over Woerden op Leyden, zulx dat de schuyten ende schepen den gemelten Rhijn bevarende met een jachpaart souden kunnen worden gediend'. Om als trekvaart gebruikt te kunnen worden, moest de Oude Rijn tussen Utrecht en Harmelen wel worden verbreed. Het bestaande, uit 1604 daterende, zandpad langs de waterweg moest op sommige plaatsen worden verlegd. Op aandringen van Woerden en Leiden besloot de vroedschap van Utrecht in 1664 bovendien om op grondgebied van de stad een geheel nieuw stuk trekvaart te laten graven

tussen de zogenaamde Kromte in de Oude Rijn (ter hoogte van het tegenwoordige huis Oog in Al) en de Catharijnenpoort en om daarnaast een jaagpad te laten aanleggen. Hierdoor kwam een omslachtig deel van de trekschuitroute te vervallen. Dit nieuwe stuk vaarwater kreeg de naam Leidse Vaart (tegenwoordig: Leidsche Rijn). Hoewel de werkzaamheden pas in 1666 werden voltooid, was de trekschuitdienst - het Leidse Veer - in 1664 al volop in bedrijf.¹

Het jaagpad op Utrechts grondgebied wordt in een akte uit 1666 vermeld als 't nieuwe Zantpadt van de Nieuwe Leytse Vaert'. In 1678 spreekt men van 't Leydse Sandpad'. In het resterende deel van de zeventiende en in het grootste deel van de achttiende eeuw wordt het doorgaans aangeduid als 'Sandpadt langs de Leydse Vaart'. Kennelijk is het pad tegen het eind van de achttiende eeuw verbreed en opengesteld voor rijverkeer, want in akten uit 1796 komt het voor als 'rijweg langs de Leidsche Vaart'. Ook in het eerste decennium van de negentiende eeuw wordt het met deze naam aangeduid.²

Als 'grooten weg der 1ste klasse', hoofdverkeersweg, viel de gehele weg tussen Leiden en Utrecht vanaf 1815 onder staatstoezicht. In de periode 1825-1828 werd hij dan ook op rijkskosten van bestrating voorzien. Het Utrechtse deel van de nieuwe 'straatweg van Leyden naar Utrecht' was in maart 1828 gereed en werd na verloop van tijd Leidschestraatweg genoemd. De eerste vermelding van deze straatnaam dateert uit 1835. Vanaf omstreeks 1850 verkort men de naam vaak tot Leidscheweg. Tot omstreeks 1910 komt de weg onder beide benamingen voor. Sindsdien is Leidscheweg de meest gebruikte naam.³

Bij de grenswijziging van 1 januari 1954 kwam de in het verlengde van de Leidseweg gelegen Rijksstraatweg in de gemeente Oudenrijn deels in de gemeente Utrecht te liggen. Deze Rijksstraatweg (langs de Leidsche Rijn) was evenals de Leidseweg onderdeel van de in de jaren 1825-1828 aangelegde straatweg van Leiden naar Utrecht. Het door Utrecht geannexeerde deel lag tussen het Merwedekanaal en het Amsterdam-Rijnkanaal. Op 3 juni 1955 besloten B en W de naam van dit deel van de Rijksstraatweg te wijzigen in Leidseweg. Vervolgens is in 1961 het weggedeelte ten westen van de kort daarvoor aangelegde Pijperlaan omgedoopt tot Oude Leidseweg en Papendorplaan. In 1963 is de straatnaam Papendorplaan gewijzigd in Kennedylaan. Het gedeelte van de Kennedylaan dat ligt tussen de Pijperlaan en de Oude Leidseweg heeft dus tot de Leidseweg behoord.⁴

Het Zwarte Water, gezien vanuit het zuidwesten, 1737. Links de houtzaagmolen De Haas en rechts de weg die rond 1770 de naam Zaagmolenpad zou krijgen.

Wijnbesplantsoen B&W 6 februari 1979

Wijnbesstraat B&W 11 februari 1976

De rode aalbes, vrucht van de aalbessenstruik. Het Wijnbesplantsoen heette in de periode 1969-1976 Aalbesstraat en van 1976 tot 1979 Wijnbesstraat. De Wijnbesstraat heette in de periode 1921-1976 Aalbesstraat. Op 29 december 2015 is de begrenzing van de Wijnbesstraat opnieuw vastgesteld.

Wijnesteinlaan B&W 9 november 1955

Voormalig kasteel te Jutphaas, tegenwoordig gemeente Nieuwegein.

H. Wijnmalenstraat B&W Zuilen 14 juli 1937

Henricus Joannes Evert Willem Carel (Henri) Wijnmalen (1889-1964), luchtvaartpionier en vliegenier. Hij verbeterde in 1910 het wereldhoogterecord en legde tezamen met Koolhoven de basis voor het latere vliegveld Soesterberg.

Xenophonlaan B&W 22 juli 1966

Xenophon (ca. 430-ca. 354 v.Chr.), Griekse geschiedschrijver.

Yalelaan B&W 15 februari 1966

Yale University te New Haven in de Amerikaanse staat Connecticut. Deze is gesticht in 1701 en genoemd naar Elihu Yale.

Yavaridreef B&W 24 januari 1969

Rivier op de grens van Brazilië en Peru.

Yokohamadreef B&W 30 juni 1967

Havenstad in Japan.

Vincent Youmanshof B&W 30 juni 2004

Vincent Millie Youmans (1898-1946), Amerikaanse musicalcomponist en theaterproducent.

Lester Youngpad B&W 5 juli 2006

Lester Willis Young (1909-1959), Amerikaanse jazzsaxofonist en bandleider.

IJsselsteinlaan B&W 9 november 1955

Voormalig kasteel te IJsselstein. Het straatgedeelte dat ligt tussen het Kastelenplantsoen en de Herautsingel ontving de naam in 1960.

IJsselstraat B&W 5 maart 1920

Rivier in de provincies Gelderland en Overijssel.

IJsvogelhof B&W 7 december 2001

Waterminnende vogel uit de familie ijsvogels.

IJzerdraadpad B&W 7 november 2011

Tot draad getrokken ijzer. Product van de voormalige fabriek van de N.V. Draadindustrie Neerlandia. Dit pad ligt op het terrein waar deze spijkerfabriek van 1932 tot 1973 was gevestigd.

Zaagmolenkade B&W 5 maart 1909

De Zaagmolenkade was oorspronkelijk een landweg langs het Zwarte Water. Hij liep in noordoostelijke

richting door tot de tegenwoordige Prof. Jordanlaan. Het Zwarte Water is al in de twaalfde eeuw gegraven en werd gebruikt voor het vervoer van turf uit de verveningsgebieden naar Utrecht. Ook de weg erlangs bestond al in de middeleeuwen. Deze diende ook als jaagpad. Als 'den Smalen Dijk' wordt deze weg voor het eerst vermeld in een akte uit 1378. Tot in de eerste helft van de zeventiende eeuw komt hij uitsluitend voor als 'de Smaelen Dijk'. Vanaf het laatste kwart van de zeventiende eeuw - voor het eerst in 1677 - tot het midden van de achttiende eeuw wordt de weg doorgaans Zandtpad genoemd. Daarnaast wordt hij in deze periode nog een enkele keer aangeduid als 'den Smallen Dijk'.¹

In een akte uit 1770 wordt de weg voor het eerst vermeld als Saegmolenspad. Deze naam dankte hij aan de zaagmolen die vanaf het midden van de zeventiende eeuw tot 1848 aan de overzijde van het Zwarte Water stond, ten oosten van hoek van de huidige Adriaen Beyerkade en de Willem Arntszkade. In de houtzaagmolen werden boomstammen uit de Rijnstreek en het Oostzeegebied verzaagd. Aan het eind van de zeventiende eeuw werd de molen Deckers Saagmolen genoemd, naar de houthandelaar Johan Decker die de molen en het bijbehorende woonhuis toen gebruikte. Tot 1909 wordt de weg vermeld als Zaagmolen(s)pad. In dat jaar besloten B en W van Utrecht de naam van het gedeelte van de weg dat op het grondgebied van de gemeente Utrecht lag, te veranderen in Zaagmolenkade omdat het inmiddels als kade was aangelegd. Het ten noorden van de huidige Kardinaal de Jongweg gelegen deel van de weg lag in de gemeente Maartensdijk en behield de naam Zaagmolenpad tot omstreeks 1933. Bij de aanleg van de wijk Tuindorp is een deel van het Zaagmolenpad opgenomen in de Prof. Leonard Fuchslaan; het resterende deel is verdwenen.²

Het gedeelte van het Zwarte Water waaraan de Zaagmolenkade lag, is in de periode 1964-1967 gedempt. Hoewel de Zaagmolenkade hierna geen kade meer was, is de straatnaam niet gewijzigd.³

Zaanstraat *B&W 5 maart 1920*

Waterloop in de provincie Noord-Holland.

Zadelstraat

De Zadelstraat is een van de oudste straten van de stad. Zij wordt als 'platea suburbana' (straat onder de burcht) reeds in 1165 vermeld.¹ De straat vormde namelijk de verbinding tussen de bisschoppelijke

burcht en de Mariakerk. Zij was al vroeg bestraat, want in 1196 wordt zij bij het sluiten van een overeenkomst over een perceel tussen de Boterstraat en de Zadelstraat 'via lapidea' (steenweg) genoemd.² Ook in een akte uit 1277 wordt de straat aangeduid als 'lapidea via'. Als Steenwech wordt zij voor de laatste keer vermeld in een akte uit 1308.³

Onder de benaming Sadelstrate komt zij voor het eerst voor in 1330.⁴ Deze naam dankte zij aan de zadelaars (zadelmakers) die in de veertiende eeuw in deze straat woonden.⁵ De naam Zadelstraat is aan de straat verbonden gebleven, zij het dat de straat vanaf de zestiende eeuw tot het midden van de negentiende eeuw vaak werd aangeduid als Saelstraet of Zalestraat.⁶ Overigens betekende het woord 'sael' gewoon zadel.

Zagrebstraat *B&W 10 december 2014*

Hoofdstad van Kroatië.

Zakkendragershof *B&W 20 juni 1980*

Komt uit op en is genoemd naar de Zakkendragerssteeg.

Zakkendragerssteeg

Deze steeg wordt in een akte uit 1311 voor het eerst genoemd als S. Katherinenstege. Ook in een akte uit 1425 komt zij voor als Sinte Catrijnenstege.¹ De steeg dankte haar naam aan het feit dat zij vanaf de Oudegracht leidde naar het Catharijneklooster dat verdween bij de bouw van het kasteel Vredenburg in 1529.²

In de zestiende eeuw en het begin van de zeventiende eeuw komt de steeg niet alleen voor als Sinte Katrijnenstege, maar ook als 'Sinte Cathrinensteeg bij het Vredendorch'.³ De toevoeging 'bij het Vredendorch' had tot doel de steeg te onderscheiden van de 'Sinte Catherijnenstege bij de Nyeuwstraet', de huidige Catharijnesteeg.⁴

Aan de zuidzijde van de steeg liet de stad in 1580 of 1581 een wachtlokaal bouwen voor 'de sackedragers ... vant benedeneynt'.⁵ Zakkendragers waren door de stad aangestelde sjouwers. Zij waren in twee groepen verdeeld: die van het boveinde (de zuidzijde) en die van het benedeneinde (de noordzijde) van de stad. Vanaf 1637 moesten de zakkendragers van het benedeneinde iedere morgen in dit gebouw, inmiddels 'sackedragershuysken' genoemd, bijeenkomen om het werk te verdelen door erom te dobbelen.⁶ Bovendien gingen sommige zakkendragers in de steeg wonen.⁷

Colofon

Uitgave
WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com
i.s.m.
Vereniging Oud-Utrecht
secretariaat@oud-utrecht.nl
www.oud-utrecht.nl

Tekst

Erik Tigelaar

Tekstredactie

Jelmer Prins

Vormgeving

Het Boekenfront

© 2023 WBOOKS Zwolle / de auteur

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

ISBN 978 94 625 8541 6

NUR 693

Dit boek is financieel ondersteund door

J.E. Jurriaanse Stichting

K.F. Hein Fonds

Het door het Prins Bernhard Cultuurfonds beheerde

Van Hoorn-Koster Fonds

Stichting Carel Nengerman Fonds

Vereniging Oud-Utrecht